

УДК 343.3/.7

В. Я. Конопельський
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та кримінології
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Одеського державного університету внутрішніх справ

О. А. Гритенко
orcid.org/ 0000-0003-1376-6956
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права та кримінології
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Одеського державного університету внутрішніх справ

АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ В СИСТЕМІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ В ДІЮЧОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ: ЗАКОНОДАВЧІ ОЧІКУВАННЯ

Постановка проблеми. В даний час кримінальне право позиціонується зміною теоретичних концепцій. Вже практично немає того класичного кримінального права, яке існувало в 20 столітті. Сьогодні кримінальне право характеризується різноманіттям поглядів, різноманітністю концепцій і теоретичних побудов нових інститутів, запереченням базових постулатів, які раніше здавалися непохитними, зокрема поняття «злочину» і «кримінальної відповідальності», «складу злочину». Кримінальне право все частіше пропонують розглядати саме в широкому сенсі, на зразок західноєвропейських стандартів в тріаді злочин-проступок-правопорушення, в результаті чого стало неможливим уникнення реформування охорони публічних сфер суспільних відносин, зокрема відносин у сфері охорони права власності. Так з 1 липня 2020 року в правовій системі України почне працювати інститут кримінальних проступків (КП). Цьому передувало прийняття в листопаді 2018 р. Закону України № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». У грудні 2019 р. до закону були внесені зміни і доповнення (закон України № 321-IX) [3]. Вказані зміни, відносно диференціації встановлення того чи іншого кримінального правопорушення, як кримінального проступку, або як злочину, торкнуться усіх розділів Особливої частини Кримінального кодексу України, зокрема злочинів проти власності. При цьому головним завданням реформи кримінального права, як зазначається самим законодавцем, було спрощення процедури розслідування правопорушень невеликої тяжкості, розвантаження органів досудового розслідування, вдосконалення кримінального законодавства, а також необхідність реформування законодавства про адміністративні правопорушення, оптимізація класифікації кримінальних

правопорушень, гуманізація кримінальної відповідальності. Зокрема, науковці зазначають, що переведення низки адміністративних правопорушень у статус кримінальних проступків, навпаки, призведе до криміналізації та збільшення кількості осіб, що підлягатимуть кримінальній відповідальності. В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, Ю. В. Городецький та А. О. Байда дійшли висновку, що обраний законодавцем шлях вирішення питань не є оптимальним і доцільним і, в цілому, суперечить шляху на «гуманізацію» кримінального законодавства, якого притримується Україна наразі [5, с. 320].

Слід вказати й на те, що зміни в законодавстві, пов'язані з запровадженням інституту кримінальних проступків, можуть викликати появу колізій, причиною яких є недосконалість законодавчої техніки, обумовлена швидкими темпами розробки проекту вищезгаданого закону та непродуманість реформи. Недосконалість юридична техніка може стати причиною появи протиріччя у Кримінальному кодексі. Отже, можуть виникати колізії у зв'язку з неуважністю законодавця при формулюванні змісту статей. Таким чином, якщо в чинній редакції положення статті стосуються лише злочинів невеликої тяжкості, то в новій редакції їх можна застосувати також на тяжкі та особливо тяжкі злочини. Окремим питанням постоїть звернення уваги на проблему запровадження механізму кримінальних покарань, який вважаємо несправедливим. З одного боку, закон передбачає можливість посилення покарань за більшість злочинів. Оскільки деякі злочини невеликої тяжкості, за думкою законодавця, недоцільно переводити до категорії проступків, для того, щоб вони й після реформи залишились злочинами, у Законі № 2617-VIII за їх вчинення передбачається більш суворе покарання, ніж у чинних наразі санкціях. Виникає питання, чим керувався законодавець, коли відносив деякі злочини невеликої тяжкості

до кримінальних проступків. У пояснювальній записці на цьому не акцентується увага, проте, на нашу думку, це питання є дуже важливим, оскільки стосується, перш за все, прав людини.

Загальним дискусійним питанням щодо визначення кримінального проступку та злочину присвячені роботи П. П. Андрушко, Н. А. Антонюк, А. А. Байда, Ю. Гродецький, М. Дмитрук, Л. М. Демидова, О. О. Дудоров, О. В. Леоненко, С. Я. Лихова, М. І. Мельник, В. А. Мисливий, Н. А. Мирошниченко, В. Тацій, М. А. Самбор, В. Тютюгін, Г. В. Федотова, Є. В. Фесенко, І. М. Чекмарьова, М. І. Хавронюк, В. Б. Харченко та ін. Проблемами кримінальних правопорушень щодо окремих груп злочинів займалися, зокрема В. В. Євдушенко, О. М. Ковтун, М. В. Сийпловік, Т. О. Горенюк. Незважаючи на значне коло досліджених питань, окремі аспекти розуміння правопорушення залишаються актуальними в умовах сьогодення. Певні питання неодноразово ставали предметом досліджень цих та інших науковців, однак доводиться констатувати, що: по-перше, залишається невизначеним думка науковців (малодослідженими) питання доцільності поділу кримінальних правопорушень, на кримінальний проступок та злочин, зокрема кримінальних правопорушень проти власності; по-друге, потребує додаткового дослідження складів злочинів проти власності щодо їх попередження через гуманізацію кримінальної відповідальності.

Введення в законодавство категорії кримінального проступку має сприяти розв'язанню такої серйозної для суспільства проблеми, як «надлишкова криміналізація»: мова йде про перспективу декриміналізації частини кримінально-караних діянь. Іншими позитивними наслідками розглянутого нововведення могли б стати зниження рівня судимості населення і рецидиву злочинів, здешевлення і спрощення кримінального судочинства у справах про кримінальні проступки. Велике значення може мати передбачувана відсутність у особи внаслідок вчинення кримінального проступку такого негативного кримінально-правового наслідку, як судимість, яка на практиці в соціально-психологічному плані обертається для людини так званім «клеймом злочинця». У разі введення кримінального проступку у правоохоронних органів з'явиться можливість здійснювати більш швидко й ефективно реагування на ті діяння, які не представляють суттєвої суспільної небезпеки. Також, можливо, відбудеться часткове вирішення проблеми необрінтованих відмов у порушенні кримінальних проваджень. Все це в комплексі буде сприяти підвищенню рівня правової свідомості населення сучасного суспільства і збільшення числа законотворчих громадян, які позитивно оцінюють діяльність правоохоронних органів.

Мета статті – проаналізувати діючий кримінальний кодекс України, зокрема злочини проти власності, враховуючи ті зміни, які торкнуться розподілу на кримінальні проступки та злочини, а також висловити ті закономірності та недоліки, які можуть виникнути при впровадженні інституту кримінального проступку.

Виклад основного матеріалу. Цілком очевидно, що виділення кримінальних проступків та злочинів проти власності можливе лише за умови попереднього визначення самих понять «кримінальний проступок» та «злочин», що в підсумку надасть можливість чіткого встановлення їх відмінностей. Як вже нами зазначалося раніше, серед представників наукової спільноти відсутня єдність у ставленні до перспективи введення в кримінальне законодавство категорії «кримінальний проступок». Дана обставина обумовлює необхідність аналізу сутності кримінального проступку. Незважаючи на те, що в сучасному кримінальному законодавстві дана дефініція відсутня, аналіз наукових робіт фахівців в галузі кримінального права дозволяє визначити (кримінальний проступок як діяння (дія або бездіяльність), яке формально має усі ознаки кримінально караного злочину, але при цьому не представляє великої суспільної небезпеки. Кримінальний проступок також не рідко трактується як певна проміжна ланка між злочином і адміністративним правопорушенням, що передбачає притягнення винної особи до кримінальної відповідальності, при цьому наслідки вчинення цього діяння є для даної особи менш серйозними, ніж у випадку з злочином.

Проступки – це такі правопорушення, які характеризуються меншим рівнем суспільної небезпеки у порівнянні зі злочинами і посягають на окремі сторони правового порядку, що існує у суспільстві [6, с. 331]. Проступки – це узагальнена назва видів правопорушень, що мають меншу суспільну небезпеку у порівнянні зі злочином [4]. Проступок – дія чи бездіяльність, які посягають на встановлені законами або підзаконними актами суспільні відносини, що відрізняються невеликою суспільною небезпекою [4]. Отже, під проступком розуміється правопорушення, яке характеризується меншою суспільною шкідливістю у порівнянні зі злочином. Разом з цим зазначається, що предмет, на який посягають проступки, охороняється нормами тієї чи іншої галузі законодавства.

Щодо визначення злочину на сьогодні Кримінальний кодекс України, безпосередньо у ст. 11 надає поняття злочину, а саме – передбачене суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Злочин – це суспільно небезпечне діяння, а наявність суспільної небезпеки є якісною ознакою злочину. Зазначена ознака виражає матеріальну сутність злочину і дає характеристику чому те чи

інше діяння визнається злочином. Чезаре Беккарія у своїй книзі «Про злочини і покарання» писав, що «справжнім мірилом злочину є шкода, що наноситься ними суспільству [1, с. 2-8]. Однією з основних величин, що визначають суспільну небезпечність діяння, є шкода, якої завдає або може заподіяти вчинене діяння. Слід зазначити, що деякі діяння набувають характеру суспільної небезпеки при настанні наслідків, наприклад вбивства, а деякі самі діяння стають суспільно небезпечними з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння незалежно від настання суспільно небезпечних наслідків, наприклад розбій, бандитизм, вимагання.

Отже на відміну від злочинів, проступки, на нашу думку, насамперед мають ототожнюватися з існуванням заборонних норм, які мають чітко визначити діяння, які безспірно, визнаються суспільно шкідливими та суспільно небезпечними. Наразі виникає необхідність легального закріплення поняття «проступок», що гарантує дієві механізми, пов'язані із ефективною реалізацією громадянами їх прав, свобод та інтересів, а також забезпечить як окрему взятку особистість, так і суспільство у цілому від суспільно шкідливих подій, зумовлених протиправними діями суб'єктів.

Окремої уваги слід приділити й питанню саме критерію визначення того чи іншого кримінального правопорушення як кримінальний проступок або злочин. Відповідно проекту пропонується поділ кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки здійснювати в залежності від ступеня їх тяжкості (ст. 12 КК). Отже на підставі статті 12 КК України, яка пропонується в наступному змісті:

ч. 1. Кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини.

ч. 2. Кримінальним проступком є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

ч. 3. Злочини поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі.

ч. 4. Нетяжким злочином є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років.

ч. 5. Тяжким злочином є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років.

ч. 6. Особливо тяжким злочином є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі.

ч. 7. Ступінь тяжкості злочину, за вчинення якого передбачене одночасно основне покарання у виді штрафу та позбавлення волі, визначається виходячи зі строку покарання у виді позбавлення волі, передбаченого за відповідний злочин.

Враховуючи вказані критерії класифікації, спробуємо проаналізувати злочини проти власності, які в подальшому мають бути поділені на кримінальні проступки та злочини. Здійснений аналіз, на наш погляд, надасть можливість для подальших висновків, щодо доцільності в визначенні тієї чи іншої норми в якості кримінального проступку чи злочину.

Розділ VI «Злочини проти власності» передбачає 16 складів злочинів, які ставлять під охорону суспільні відносини, що забезпечують право власності. На сьогодні, Кримінальний кодекс України, враховуючи вищенаведену класифікацію кримінальних правопорушень та діючі санкції статті можна поділити на три групи: до першої відносяться ті склади (норми), які будуть визначати, суспільно небезпечні діяння як злочин (ст. 185 «Крадіжка», 186 «Грабїж», 187 «Розбій», 189 «Вимагання», 194 «Умисне знищення та пошкодження майна», 194-1 « Умисне пошкодження об'єктів електроенергетики», ст. 196 « Необережне знищення або пошкодження майна»); друга група норм, буде встановлювати суспільно небезпечні діяння, як кримінальні проступки (ст. 192 « Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою», ст. 193 « Незаконне привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося у неї», ст. 195 « Погроза знищення майна», ст. 197 «Порушення обов'язків щодо охорони майна», ст. 198 «Придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним шляхом»); до третьої групи увійдуть ті кримінальні правопорушення, які будуть встановлювати кримінальну відповідальність й за суспільно небезпечні діяння, які за санкцією статті встановлюватимуть й кримінальні проступки, й злочини. Так до відповідних статей слід віднести наступні: ст. 188-1 «Викрадення води, електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання» за ч. 1 – кримінальний проступок, за ч. 2 – злочин; ст. 190 «Шахрайство» за ч. 1 – кримінальний проступок, за ч. 2-4 – злочин; ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» за ч. 1 – кримінальний проступок, за ч. 2-5 – злочин; ст. 197-1 «Само-

вільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво» за ч. 1 – кримінальний проступок, за ч. 2-4 – злочин) [2, с. 79-85].

Висновок. Отже, на сьогодні у відповідному розділі сім складів, які є злочинами, п'ять норм, які є кримінальними проступками та чотири статті, які можна визначити, як альтернативні, так як передбачають відповідальність і за кримінальні проступки, і за злочини. А отже, більшість статей залишаються за ступенем небезпеки, більш тяжкими, тим більш що до цієї групи відносяться посягання пов'язані не тільки з корисливими мотивами, а й ті що посилюють ступень тяжкості за рахунок кваліфікованих ознак (стосовно тих норм, які передбачають відповідальність і за вчинення кримінального проступку, й злочину). Отже, з шістнадцяти статей злочинів проти власності, п'ять статей та чотири норми за першими частинами в майбутньому можуть бути переведені до кримінальних проступків. Однак, слід мати й на увазі й те, що відповідний аналіз здійснювався на підставі діючого закону [2, с. 79-85], а отже з прийняттям нової редакції кримінального кодексу України, не заперечується те, що санкції статті можуть змінитися як до зменшення відповідальності, так і навпаки, і в такому разі й поділ (класифікація) суспільно небезпечних діянь може також змінитися.

Підсумовуючи викладене, хотілось би висловити сподівання, що ті зміни, які зазнає у подальшому Кримінальний кодекс України, заміни злочинів на кримінальні правопорушення, зокрема не зменшать реалізацію тих їх функцій, як охорона, регулювання та попереджування та в подальшому поліпшать або спростять процедуру розслідування (нетяжких злочинів); строки розслідування (скоротяться відповідно кримінальних проступків), а також з'являться стислі терміни призначення судового розгляду. А це в подальшому знайде втілення і відносно тієї групи суспільно небезпечних діянь, які поставлені під охорону Розділом VI «Злочини проти власності».

Література

1. О преступлениях и наказаниях / Беккария Ч.; Пер. и вступ. ст. : Исаев М.М. Москва : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1939. 464 с.
2. Кримінальний кодекс України. Офіц. текст. К. : Алерта, 2019. 214 с.
3. О внесении изменения в раздел II «Заключительные и переходные положения» Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно упрощения досудебного расследования отдельных категорий уголовных правонарушений». ВР Украины Закон от 03.12.2019 № 321-IX http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/info/T190321.html

4. Проступок. Материал из Википедии – свободной энциклопедии. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Проступок> (дата доступу 15 травня 2018 року).

5. Тапій В. Я. Ще одна спроба «гуманізації» кримінального законодавства України / В. Я. Тапій, В.І. Тютюгін, Ю.В. Городецький, А.О. Байда. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1(2). С. 312-330.

6. Хропанюк В.Н. Теория государства и права: Учебник для высших учебных заведений / под ред. В.Г. Стрекозова. Москва : Издательство «Интерстиль», «Омега-Л». 2008. 384 с.

Анотація

Конопельський В. Я., Гривенко О. А. Аналіз кримінальних проступків в системі злочинів проти власності в діючому Кримінальному кодексі України: законодавчі очікування. – Стаття.

Метою статті є аналіз діючого кримінального кодексу України, зокрема злочини проти власності, враховуючи ті зміни, які торкнуться розподілу на кримінальні проступки та злочини, а також висловити ті закономірності та недоліки, які можуть виникнути при впровадженні інституту кримінального проступку. В статті проаналізовані кримінальні проступки в системі злочинів проти власності відповідно подальших змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень, зокрема до Кримінального кодексу України. Досліджуються загальні питання щодо визначення та розмежування таких понять як «кримінальний проступок» та «злочин». Здійснюється аналіз злочинів проти власності щодо встановлення у розділі дев'ятому Кримінального кодексу України кримінальних проступків, враховуючи зміни до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень. На підставі проведеного аналізу зроблено висновки про те, що більшість статей, відповідно санкцій, передбачають відповідальність за вчинення злочинів, а також встановлені й ті норми, що передбачають відповідальність як за вчинення кримінального проступку, так і за злочини, посилюючи ступень тяжкості за рахунок кваліфікованих ознак. Доведено, що з шістнадцяти статей злочинів проти власності п'ять статей та чотири норми за першими частинами в майбутньому можуть бути переведені до кримінальних проступків. Наголошено на тому, що аналіз здійснювався відповідно діючого Кримінального кодексу України, а отже на момент прийняття відповідних змін система розподілу кримінальних правопорушень може мати й інший вигляд, враховуючи ті санкції статей, які будуть дійсні на момент прийняття. Визначено, що на відміну від злочинів, проступки, на нашу думку, насамперед мають ототожнюватися з існуванням заборонних норм, які мають чітко визначити діяння, які безспірно, визнаються суспільно шкідливими та суспільно небезпечними. Наразі виникає необхідність легального закріплення поняття «проступок», що гарантує дієві механізми, пов'язані із ефективною реалізацією громадянами їх прав, свобод та інтересів, а також забезпечить як окрему взятку особистість, так і суспільство у цілому від суспільно шкідливих подій, зумовлених протиправними діями суб'єктів.

Ключові слова: власність, злочин, інститут, кримінальні правопорушення, кримінальний проступок, санкція, ступінь тяжкості.

Summary

Konopelsky V. Ya., Hrytenko O. A. Analysis of misdemeanor in the system of crimes against property in the current criminal code of Ukraine: legislative expectations. – Article.

The purpose of the article is to analyze the current Criminal Code of Ukraine, in particular crimes against property, taking into account those changes that affect the division into criminal offenses and crimes, as well as to identify patterns and shortcomings that may arise in the introduction of criminal offenses. The article analyzes misdemeanors in the system of crimes against property in accordance with further amendments to some legislative acts of Ukraine to simplify the pre-trial investigation of certain categories of criminal offenses, in particular the Criminal Code of Ukraine. General issues concerning the definition and delimitation of such concepts as "misdemeanor" and "crime" are investigated. An analysis of crimes against property is carried out in relation to the establishment of criminal offenses in Chapter Nine of the Criminal Code of Ukraine, taking into account changes to some legislative acts of Ukraine to simplify the pre-trial investigation of certain categories of criminal offenses. Based on the analysis, it was concluded that most articles,

according to sanctions, provide for liability for crimes, as well as those rules that provide for liability for both misdemeanors and crimes, increasing the severity due to qualified characteristics. It is proved that out of sixteen articles of crimes against property, five articles and four norms under the first parts can be translated into misdemeanors. It was emphasized that the analysis was carried out in accordance with the current Criminal Code of Ukraine, and therefore at the time of adoption of relevant changes the system of distribution of criminal offenses may be different, taking into account the articles' sanctions that will be valid at adoption time. It is determined that, in contrast to crimes, misdemeanors, in our opinion, should first of all be identified with the existence of prohibitive norms, which should clearly define acts that are indisputably recognized as socially harmful and socially dangerous. At present, there is a need to legally enshrine the concept of "misconduct", which guarantees effective mechanisms for the effective exercise of citizens' rights, freedoms and interests, as well as protect both the individual and society as a whole from socially harmful events caused by illegal actions.

Key words: property, crime, institute, criminal offenses, misdemeanor, sanction, severity.